

Martin Klečacký Český ministr krajan v předlitavské vládě. Posudek.

I v podrobných syntetických pracích věnovaných posledním předálečným dekadám habsburské monarchie, ať už starších (Tobolka) nebo novějších (O. Urban) či nejnovějších (Velké dějiny zemí koruny české) je instituci „český ministr krajan“ a roli, kterou „ministři krajané“ „resp.“ čeští ministři“ hráli věnovaná nevelká pozornost- jakoby existence ministra bez ministerstva (bez portfeje) byla v celém obrazu české(i) rakouské) politiky jen něčím vedlejším. U soudobá publicistika často představovala personální politiku, osobní intervence a nějaké „pozice“ v hlavním městě říše jako něco vedlejšího, za jakési důsledky nedůstojné „drobečkové politiky“, „nehledě nato, že nejen každý novinář věděl jak dalekosáhlý význam mají intervence (či lobing?) u ústředních úřadů ať již šlo o kariéru úředníků, učitelů, o „postátňování“ škol atd. Jedena věc je něco vědět, něco jiného je tematizovat realistický obraz fungování politiky a říše. Disertace M. Klečackého vrací pojem „český ministr krajan“ do historického obrazu a přesvědčivě ukazuje, že představoval významného činitele, který v centru mnohonárodnostní říše významně zastupoval český národní zájem. Ostatně musím vznést otázku nad tvrzením kterým jsem posudek zahájil: výtka, že třeba, Tobolka, Urban, PASEKA aj věnovali krajanům ministrům malou pozornost je výtka která mně napadla až když jsem přečetl Klečackého disertaci.. Dříve mně nic takového nepřišlo na mysl.

Autor disertace si vymezil zkoumané období léty 1898- 1909. Prehistorie tohoto chronologického jádra práce sahá až do Taaffeho období, jak naznačuje pasáž věnovaná ministrování Aloise Pražáka. Pozoruhodné je autorovo zjištění, že císařova instrukce určující postavení ministra pro haličské záležitosti z dubna 1871,-(ten se mohl vyjadřovat ke všem záležitostem v jednotlivých ministerských rezortech, týkajících se Haliče). se pak stalo předlohou pro postavení ministrů- krajanů. Počáteční rok 1898 je dán vstupem Josefa Kaizla do vlády F. Thuna. J.Kaizel ovšem nebyl“ ministr krajan“, ale ministr financí. Autor odůvodňuje to, že řadu „ ministrů- krajanů“- tedy ministrů bez portfeje“ zahajuje ministrem, jenž stál v čele nejdůležitějšího ministerstva tím, že jej označuje „ za jakéhosi ministra krajana v širším slova smyslu“. Kaizel, který zasahoval „v zájmu národa“ jenž byl definován„ nejsilnější českou politickou stranou, kterou byli, jak autor opakovaně uvádí a jak z toho ve své práci naprosto správně vychází, mladočeši Určitě ano, Kamzlovy četné a účinné intervence“, (jak přesvědčivě ukazuje i, například diplomová práce jeho školitele. věnována nejvýznamnějšímu českému ministrovi.) .Správně autor disertace soudí, že „Kaizlovo působení v ministerském křesle představovalo pro mladočeskou stranu a její vedení vůbec první možnost, jak vyzkoušet možnosti a výhody přímé participace na vládnutí, jak otestovat možnosti komunikace a především jakou zvolit strategii pro postupné, promyšlené a veskrze systematické ovládnutí vedoucích míst státní správy v Čechách i ve Vídni.“

. Obecně řečeno, úloha „ českého ministra“ byla zvláštní. Na straně jedné zastupoval v centrální správě český zájem, na straně druhé, jak autor disertace zdůrazňuje, ministr krajan představoval pro ministerského předsedu (nebo, řekněme, pro vládu) kontakt s českou poslaneckou reprezentací. Jak autor dokládá, nejúspěšnější „ministři- krajaní“ byli Rezek a Pacák, kteří nejen střežili a prosazovali český politický zájem, ale také měli úzké spojení s mladočeským poslaneckým klubem- tedy představovali jakéhosi prostředníka mezi vládou a částí českou poslaneckou reprezentací..

Složitostí problematiky odpovídá poměrně složitá struktura disertační práce. Její první část je věnována vzniku instituce „ ministra- krajana“. . Druhá, nadepsaná „Praha v čele

země“ pak správně korunní země Čech. Tato kapitola je tak obsažná a členitá, že sama o sobě představuje ucelený badatelský a explikační výkon. Myslím, že je to jádro posuzované práce. Autor přesvědčivě vykládá komplikace, které přinášela nacionalizace státní správy. Autor se dokonale orientuje v komplikovaných pravidlech a zvyklostech fungování státní správy, přesně a v souvislostech dokáže reprodukovat, vysvětlovat a „osmyslnit“ např. vskutku Kafkovské okolnosti, jež vedly k vzniku úřadu dalšího místodržitelského viceprezidenta. Myslím, že jej lze plným oprávněním zařadit mezi ojedinělé znalce onoho pozoruhodného fenoménu, který byrokracie v mnohonárodnostní podunajské říši představovala. (V jeho pojetí není „byrokracie“ naprosto nic pejorativního, ve smyslu pojetí M. Webra ji oceňuje; naopak, docela zřetelně lituje tam, kde nacionální zájem vítězil nad racionalitou správy státu. (Byť by tento zájem byl „český“). Dokládám citátem: „Mimořádný vliv na obsazení vedoucích pozic státních úřadů v Čechách a křiklavé případy upřednostnění chvilkových politických zájmů před zažitou praxí byrokratického aparátu podkopávaly stabilitu celého systému obzvláště v Čechách, kde se státní správa musela čím dříve vyrovnávat se stoupajícím česko-německým antagonismem i v řadách státních úředníků. Nápadné a často nespravedlivé zvýhodňování českých úředníků vyvolalo mezi německými hovořícími úřednickými vrstvami odezvu tím více, čím se tyto úředníci, považující se za oporu jednotné a centralizované říše, chápající němčinu jako logický a nezbytný předpoklad pro řádný chod státní správy, cítili ohrožení pronikáním češtiny do dalších sfér byrokratické komunikace ...“ (s. 293). I na jiných místech M. Klečanský projevuje porozumění pro postavení úředníka střetajícího se s „čechizací státní správy“ (to je termín, který bychom z českých historiků našli, aspoň si myslím, jen u L. Velka) a „ofenzivní personální politiky“ českých ministrů. Na straně druhé autor označuje nacionalizaci úřednictva (doložené jak pro místodržitelství, tak pro ministerstvo pěknými tabulkami) o za přirozený vývoj, který souvisel s postupující emancipací neněmeckých národů. Situace byla prostě mnohoznačná a jestliže se autor na ni dívá z několika úhlů, činí dobře.

Každý badatel, který se zabýval obdobím od odchodu Taaffovy vlády až do vypuknutí války, opětně narážel na absurdity provázející pronikání národnostního zápasu do státní správy, (Teď píšu i pro domo sua). Nicméně tu složitou konstrukci, ve které se střetaly zájmy politiky české, německé, zájmy státní, potřeba stability státní správy střetající se s nacionální personální politikou a celá ta alchymie služebních postupů, „přeskakování“, služebních postupů a nepostupů, přesunů, honorování úředníků, vyznamenávání, penzionování atd.. autor disertace ovládá s bezpříkladnou suverenitou. Vypovídací hodnotu nejen kapitoly věnované korunní zemi Čechy, ale celé práce, výrazně zvyšuje důsledné uvádění pečlivých biografii jednotlivých úředníků, které ve svém celku dávají strukturovaný pohled na kariéry ve státní službě (Taky potvrzují správnost autorova upozornění na význam právnické fakulty české univerzity.).

Třetí kapitola (Viedeň v čele říše) sleduje jaký vliv měl „ministr krajan“ jako exponent mladočeské strany (stále ještě nejsilnější české politické strany) „ve Vídni“ tedy v centrální správě říše – demonstrováno na příkladu ministerstva obchodu. V roce 1906 se stal členem ministrem bez portfeje J. Fořt.. S tímto českým ministrem měla nemalé problémy i česká politika.; žádný z českých autorů však neřešil problematičnost jmenování tohoto českého z hlediska funkčnosti ministerstva. Klečanský píše, že Gautschova vláda odsunula zájmy úřednictva na druhou kolej kvůli „přání politické strany“ (tj. mladočechů) a že „ V tomto směru, který se pro fungování státní správy a především pro lojalitu státních úředníků vůči císaři a vládě ukázal nanejvýš neblahý...“ (s. 196) pokračovala i i Beckova vláda. Na několika místech, nejhutněji v „Závěru“ se autor zabývá konfliktem lojalit a přímo formuluje tezi, že prosazování nacionálně pojaté koncepce fungování státního aparátu znamenalo krok “ k rozklížení starého systému založeného na službě a oddanosti císař.“ (s. 296) , Čtvrtá kapitola (České Budějovice v čele regionu) je věnována problematice

nacionalizace rakouského státního úřednictva na přelomu století v e specifickém prostředí Českých Budějovic města s českou většinou obyvatelstva, ale s německou správou

Souhrnem: Vynikající práce, imponující pramenná základna, bohatá literatura. Velmi obtížnou problematiku střetávání státního aparátu založeného na službě a oddanosti císaři s nacionálně pojatou koncepcí autor zvládl a jasně tematizoval. Doporučuji k obhajobě.

Docent PhDr Jan Galandauer DrSc .

.
,